

RANGOLİ, LİMON, BONCUK: DOĞU KÜLTÜRLERİNDE KÖTÜYLE SAVAŞ

RANGOLI, LEMON, BEADS: FIGHTING AGAINST THE EVIL IN EASTERN CULTURES

Lale DİLBAŞ¹

Öz

Dünya medeniyetleri, bireyden topluma geçiş sürecinde kültür-gelenek ve inanç potasında eritilen farklı yaşam sistemleri oluşturmuşlardır. Aile yapılarının sistematığında yaşanan değişikliklere rağmen, pek çok davranış ve inanç biçimi çok değişmeden ama gelişen zamana uymaya çalışarak günümüz yaşam pratikleri içinde yerini almıştır. Saygı, şeref, onur gibi kavramların geleneklere olan bağları ile günümüze taşınmalarının yanı sıra toplumda yerleşik korkuların dışavurumuna ve bu korkuların bertaraf edilmesine yönelik çabalar da moral ve maddesel biçimlerini kaybetmemiştir. Kökleri Yontma Taş Devri'ne kadar dayanan bu isteğin bir bölge, halk ya da inanç düzeni ile sınırlanması mümkün değildir. Tüm toplum yapılarında bireyin etrafındakilere, onların sahip ve birlikte olduklarına getireceği psikik zararlara inanılarak ait olamayanı arzu etme duygusu şiddetle kınanmıştır. Burada söz konusu aksiyon özellikle masumların, çocukların, hayvanların ve kendini korumaya yetersiz olanların doğaüstü bir güç ile korunmasına, görünen ve görünmeyen güçlerden gelebilecek fiziksel ve ruhsal zararları önlemeye yöneliktir. Bunu da ancak yine mistik ve doğaüstü güçleri olan objeler başarabilir.

Bu metin, bilinmeyenden gelen kötülüğün yine açıklanamayan bir güç ile korunmaya çalışılması üzerinedir. Burada, farklı dini inanışların ve kültürlerin iki ve üç boyutlu biçimlerde bu söylemi nasıl gerçekleştirdikleri ve toplum düzeni içinde hangi durum ve dönemlerde bu nesnelerin anlam kazandıkları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca pek çok toplumda bakış ve düşünce güçlerinin koruyucusu boncuklar ile sanatsal bir biçim olarak Rangoli'nin Hint toplumundaki algısı ve işlevi örnekler üzerinden aktarılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Rangoli, boncuk, tılsım

Abstract

In the transition process from individual to communal life, world civilisations form various life-cycles in the melting pot of culture, tradition and beliefs. Despite the differences in the systematics of family structures, many types of behaviours and forms of belief try conforming to the developing times, taking their place in the practicality of life. Although concepts such as respect, pride, honour have a connection with tradition in their transfer to the present, they have not lost their moral and material forms, despite the expression of fears and the attempts at eliminating them. It is not possible for this desire that can be traced back to the Paleolithic era to be limited with a region, people, or belief system. In all of their societal structures, due to the belief that desiring what they cannot have would cause psychic harm to the people around the individual, and what they and their company possess, the feeling was condemned. The action that is mentioned here is to especially protect the innocent, the children, the animals, and those who do not have the power to protect themselves with a supernatural force in order to prevent the possible

¹ Prof. Dr. , Yaşar Üniversitesi, lale.dilbas@yasar.edu.tr

physical and spiritual damage that may be caused by visible or invisible forces. This can only be achieved by objects with mystical and supernatural powers.

This paper tries to shed light on the attempt to protect oneself with an inexplicable force against an unknown evil. The emphasis is on how different religious beliefs and cultures actuate this discourse in two and three-dimensional forms, and how certain situations and periods in the societal order influence the meaning these objects have. Furthermore, beads as the protectors of the powers of vision and thought, and the perception and function of *rangoli* as a form of art in the Indian society are delivered through examples.

Key words: Rangoli, beads, charms

Giriş

Dilbilimci İsmet Zeki Eyüboğlu, inançlar ve söylenceler üzerine yazmış olduğu eserlerinden birinde inancı şöyle tanımlamaktadır: “İnanç, bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığıdır.” (Eyüboğlu, 1998, s. 37) İnançların doğa olayları ile olan ilişkileri bazen tesadüfen ve bazen de evrenin varoluşundaki dinamiklere bağlı olarak çağlar boyunca insanlar tarafından yorumlanmıştır. Akıl yolu ile açıklanamayan doğa olayları yine açıklaması olmayan davranış ve söz kalıplarıyla üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Somut inanç sistemlerinde toplum düzeni kişilerin kendilerine ve başkalarına olan inançları olarak algılanırken, soyut inanç sistemlerinde bu durum geniş bir spektrumda açıklanamaz olduğu için korkulan doğaüstü varlıklara boyun eğme, hizmet etme veya yazgı olarak algılanmıştır. Bunun sonucunda yine doğaüstü güçlerden korunma ve yardım umulmuştur ve onlara ulaşma yolu olarak da semboller, sözcük dizinleri, söylemler, motifler, takılar, objeler ve beden hareketleri yaratılarak tüm bunlar koruyuculuklarını ve işlevlerini sürdürebilmeleri için nesilden nesile aktarılmışlardır.

Köklü doğu toplumlarının kültürel kimlikleri, yüzlerce yıllık tarihsel bir süreç içinde, kimliğin oluşum sistematğinde gösterdiği değişikliklere rağmen, yukarıda bahsedilen bu eylem ve objelere sahip çıkılmasıyla varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

Burada belli paradigmlar içinde sembollerin koruyucu ve iyilikleri davet edici özellikleri boncuk ve *rangoli* odak noktalarından hareketle anlatılmaktadır.

Bilinmezden gelen kötülük: nazar

Toplumların yapısında var olan misafirperverlik, büyüğe, yaşlıya, deneyime duyulan saygı, şeref, onur ve bunun gibi kavramlar geleneklere olan bağ ile birlikte günümüze taşınmıştır. İnançlarda yerleşik korkuların değişik biçimlerde ifade edilmesiyle günümüze ulaşan bu gelenek/inanç dizini içinde ‘Nazar’ kavramının oluşturduğu baskın kaygı-güven ikilemi dikkat çekmektedir. Kıtalararası inanç/davranış kalıplarına bölgesel ve yerel topluluklara odaklanarak bakıldığında da bunların ağırlıklı olarak din sistemlerine dayalı çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Aynı şekilde, kabile topluluklarından daha sofistike ve karmaşık toplum yapılarına yol alışta kem gözlere, kötü bakışa, bu bakışın mala ve cana getireceği zararlara olan inanç sistemlerinde de çok büyük değişiklikler olmamıştır. Aslında bu inanışın kökleri çok derinlere, Paleolitik dönemlere dayanmaktadır ve bu nedenle onu Yontma Taş Devri’nden bugüne bir bölge ya da halk ile sınırlamak da doğru olmaz. (Dubin, 1987, s. 307) Haset ve imrenme duyguları ile nüvelenen kıskançlığın bireyin kendisi dışında olanlara, başkalarının mal ve birlikte olduklarına getireceği zararlar

bilinerek ait olmayanı arzu etme duygusu en bilinen söylemlerinden birinde İncil’de de aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“Komşunun evine, karısına, hizmetkarlarına, veya öküzüne, eşeğine ve komşunun hiçbir şeyine yan gözle ve gıpta ile bakmayacaksın.” (Bible, s. 103)

Göz, tüm devirler ve kültürler boyunca sembol olarak sıkça kullanılmış, simgeleştirilmesinin koruyucu özelliğine yaygın olarak inanılmıştır. Bu nedenle, hem süsleme, hem de inanılan doğaüstü güçleri ile sahibine koruma sağlamaları amacıyla belirgin olarak göz motifi ile oluşturulmuş küçük heykelsi idoller ve takılar hep gündemde kalmışlardır. (Resim 1-2) Geç Uruk Dönemi’ne ait Kuzey-Doğu Suriye’de yapılan kazılarda bu anlayışın dikkat çekici örneklerine rastlanmıştır. (Black & Green, 1992, s. 79) Yeryüzünde pek çok farklı coğrafyada köklü olarak yerleşmiş olan bu inanış Türkçe’de ‘kem göz’ olarak ifade edilirken, diğer kültürlerde farklı söylemler ile aynı içeriği barındırmaktadır. Arapçada ‘*ayin harsha*’, Farsçada ‘*bla band*’, İbranicede ‘*ayin horeh*’, İtalyancada ‘*mal occhio*’, Fransızcada ‘*mauvais oeil*’, İspanyolcada ‘*mal de ojo*’, Klasik Roma’da ‘*oculus malus*’ ve daha pek çok şekilde anılmaktadır (Narchi & Price, 2015, s. 79)

Resim 1. Göz boncukları, Görece, İzmir **Resim 2.** Göz boncukları, Görece, İzmir

Aynı inanç, öncelikle çocukların, masumların, hayvanların ve kendini korumaya yetersiz olanların doğaüstü bir güç ile korunmasını sağlamaktır. Her toplumda var olan bebeğe verilen önem ile ailenin çocuğunu koruma içgüdüsü, görünen ve görünmeyen güçlerden ona gelebilecek fiziksel ve ruhsal zararları önlemeye çalışma doğrultusundadır. Bu bağlamda, bakış ve düşünce güçleriyle oluşabilecek kötülükleri ancak yine mistik ve doğaüstü üstün ve iyi güçleri olan objeler önleyebilir. Çok yaygın olarak bebek kıyafetlerine ve yatak başuçlarına iliştirilen göz boncukları da aynı inanışın sürekliliğidir. Bu süreklilik içinde var olan yerleşik yaklaşımın değişik dönemlerde toplumsal yapı içinde kendine hemen yer etmesine ve bugün de günümüz yaşam anlayışına uyarlanmasında bir engelle karşılaşmamış olmasına şaşırmamak gerekir. Her gün gelişen teknolojilerin ve kazanma/satın alma ilişkisinin en sağlam çıktıları daha çok mal sahibi olmaya çalışmak suretiyle bir varlık gösterisi biçimine dönüşmüştür. Kazancın tüketime yöneltilerek değerlendirildiği düşünülen bir düzende elde edilen metaya verilen önem, bu gelişimin tanığı ve ürünü marka ve modellerin ‘*nazar*’ ile bozulmasını ya da bir kazaya uğramasını önlemek amacı ile ‘*göz boncukları*’ ile koruma altına alınmasını da beraberinde getirmiştir.

Yeni alınan arabalara aile üyelerinin ilk katkısı dikiz aynasına asılan bir nazar boncuğu olmakla kalmadığı gibi, çoklukla aracı olası bir trafik kazasından korumak için görünür şekilde koruyucu nitelikte çıkartmalar da yapıştırılmaktadır. Yüksek teknoloji ürünü, bilgisayar donanımlı ürünlerin göz boncuklarıyla ya da değişik biçimlerde tılsımlarla korunmaları düşüncesi aslında kültür yapılarındaki değişimlerin hızına ve bu değişim algısına ayak uyduramamanın bir göstergesidir. Aynı zamanda bu durum, geçmişle bugün arasındaki bağların kurulmasında ve uyum sürecinde ikileme düşmüş olmanın sembollerle açıkça anlatımıdır. Bu semboller yaşamın zamana uyarlanmasında yaşanan güçlüklerin ve çözümlenmeden bırakılmış, üzerinde çok düşünülmeyen çelişkili bir felsefenin simgeleri de olmaktadır.

Kısaca bilinmeyene karşı duyulan rahatsızlık hissinin dışı vurumu ve bu rahatsızlık duygusunun bertaraf edilip, huzuru getirecek olan emanete güvenmeye dayalı bir ilişki durumu söz konusudur. Bilinmeyenden gelen kötülüğün yine açıklanamayan bir güç ile korunmaya çalışılması olan bu objeler ve özellikle ‘göz boncukları’ cadılara olan inançlarla bağlantılı olarak da çoğunlukla ‘dişil’ bir nesne olarak ele alınmıştır. (Walker, 1988, s. 309)

Romalı tarihçi Pliny’de, tarihte bir gözünde iki göz bebeği ve diğer gözünde de bir at görüntüsü olan kişilerin varlığını bildiğinden bahsederken, aslında bu söylemle gözleri bir şekilde diğer insanlardan farklı olduğu için bu insanlardan korkulduğunu ve onların büyü yapma kabiliyetleri olduğuna inanıldığını belirtmektedir. (Leach & Fried, 1972, s. 837)

Yüzyıllar sonra bu konunun Osmanlı İmparatorluğu Dönemindeki yorumunda da büyük bir fark gözükmemektedir. Toplumun büyük çoğunluğunun göz rengi kahve ve koyu tonlarda iken, gözleri ‘cam gibi mavi’ olanlara duyulan yabancılık hissi, onları gözleri böyle açık renk olanların kendilerine zarar verebileceği yorumuna ulaştırmıştır. Kıtalara yayılmış, onlarca ulusun birlikteliği ile oluşmuş, kudretli ve yıkılmaz görünen bir imparatorluğun doğaüstü durumlardan gelecek tehlikeleri bu açıklanamaz tuhaflıktaki insan fizyognomisi ile yani insanın fiziksel yapısına bağlı olarak ruh ve karakter özelliklerini anlamaya çalışma (Altunkayalar, 2016, s. 17) ile çözmeye çalışması da geleneğe bağlı kültür öğelerinin toplumsal kurguya nasıl kök saldığını vurgulamaktadır.

Kem gözlerden koruyarak, iyi şans getirdiğine inanılan bir diğer obje de limon-biber birlikteliğiyle oluşturulmuş tılsımlardır. Özellikle çalışma alanlarının üzerine asılan bu ikilinin işyerine bereket, bol ve hayırlı kazanç getireceğine inanılmaktadır. (Resim 3-4) Hindu inanışına göre bolluk ve bereket tanrıçası Lakshmi’nin ikiz kardeşi Alakshmi fakirlik ve sefalet tanrıçasıdır. Lakshmi tatlı yiyecekleri severken, Alakshmi acı ve ekşi yiyecekler yemeği sever. Bu nedenle Lakshmi’nin içeri girmesi için içeriye şekerli yiyecekler konurken, Alakshmi’yi dışarıda tutmak için kapının üstüne bir limon (*limbu*) ve üzerine yedi adet acı biber (*mirchi*) ipe dizilerek asılmaktadır. Dinsel efsanelere olan inancın yanı sıra limon ve acı biberin organik böcek uzaklaştırıcı amacı güdülerek kullanıldığı da bilinmektedir. *Limbu mirchi* ile, araçları kazalardan, sevilen politikacıların ve aile büyüklerinin fotoğrafları üzerinden sallandırarak asmak suretiyle de bu kişilerin nazar ve kötü düşüncelerden korunması amaçlanmaktadır. Günlük, haftalık ya da onbeş günde bir yenisi ile değiştirilmek üzere çıkartılan *limbu mirchi*, asıldığı ev ya da işyerinden uzağa, sokağa doğru fırlatılır. Bu şekilde kötü şans ve ruhların ortamda uzaklaştırıldığına inanılmaktadır. Aynı zamanda yere fırlatılan bu tılsımların üzerinden geçmenin de ona basana kötü şans getireceğine düşüncesi hakimdir. (Anonim, Quora, 2016)

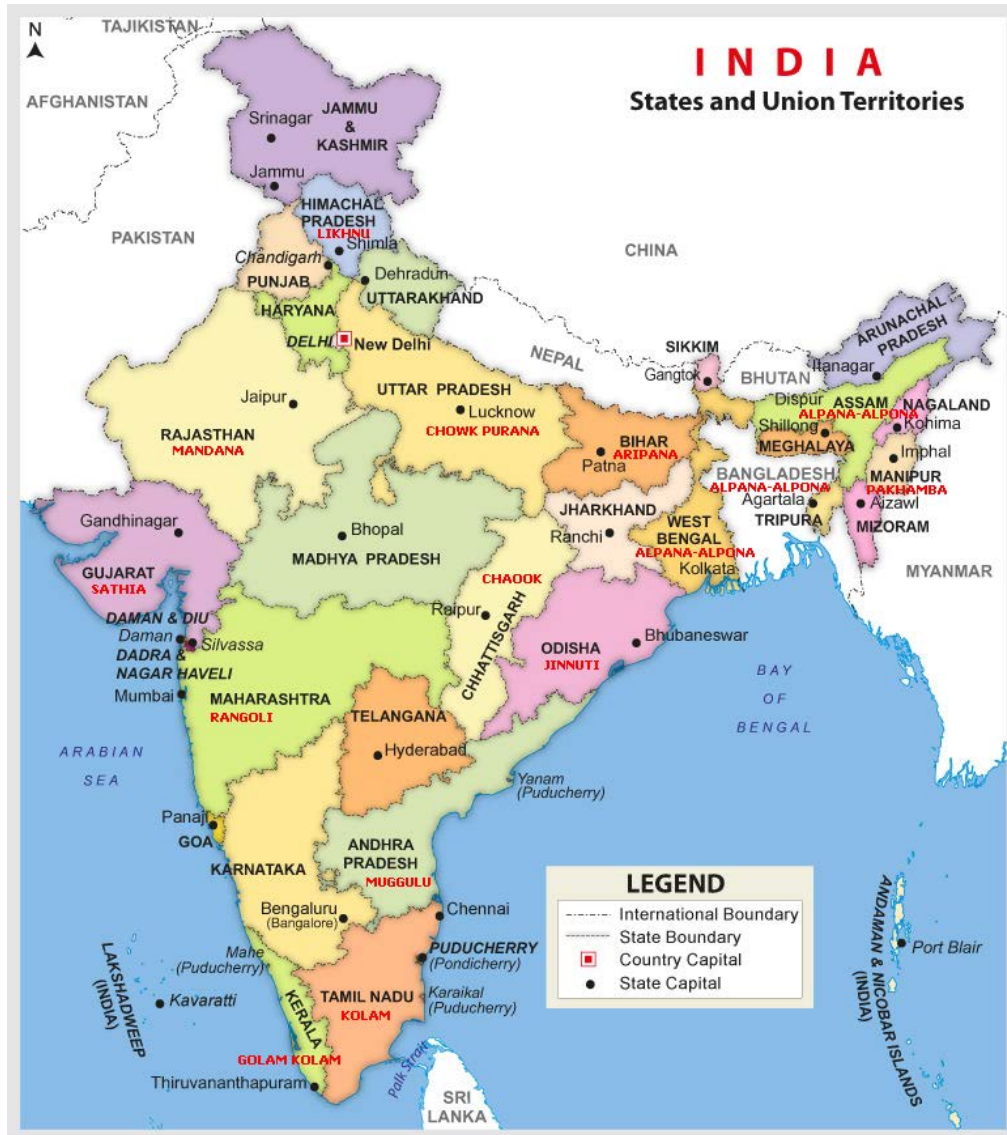
Resim 3. *Limbu mirchi, Pelling, Sikkim* **Resim 4.** *Limbu mirchi, Gangtok, Sikkim*

Bereket, huzur, sağlık ve tüm iyilikler için rangoli

Özellikle bilinen en eski dinlerden biri olan ve çok karmaşık yapısıyla pek çok kuramı içinde barındıran Hindu teolojisi, mitler ve semboller yoluyla hikayelerini tarih boyunca aktaran inanç sistemlerine en güzel örneklerden biridir. Hinduizmin temel yapısında var olan binlerce tanrı, tanrıça ve bu avatarların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkileri çok renkli, çok biçimli, çok anlatımlı zengin bir kültürü oluşturmuştur. Bu noktada zaman zaman dikkat çeken bir özellik de, kültüre ait öğelerin farklı görünüm ve karakterleriyle çoğu zaman aynı amaca hizmet ediyor olmalarıdır. Farklı anlatımlarla benzer amaçların nesnesi olan kurgulara en nitelikli örneklerden biri *rangoli*'lerdir.

Doğu kültürlerinde çok sık karşılaşılmışına rağmen Batı literatüründe çok ele alınmamış bir korunma pratiği olan *rangoli* uygulamaları bu anlamda kendine has değerlerle ön plana çıkmaktadır. *Rangoli* uygulamaları göz boncuğundan ve diğer tılsım objelerinden farklı olarak sadece koruyucu özellikleri ile var olmamakta ayrıca iyilik, bereket ve huzur gibi kavramları da bulunduğu ortama davet etmektedirler. Sanskritçede *Rangavalli* kelimesinden türetilmiş olan *rangoli* uygulamaları estetik ve ruhsal olarak iki amaca hizmet etmektedir. Hindistan'da ve sınırları ile dini inançlarını paylaştığı Bangladeş ve Nepal'de sık sık karşılaşılan bu düzlem bezemeleri farklı isimlerle de anılmaktadırlar. Coğrafya çeşitliliği içinde bu bezemelere *Rangoli* (Maharashtra), *Kolam* (Tamil Nadu), *Alpana* ya da *Alpona* (Bangladeş, Batı Bengal, Assam), *Mandana* (Racastan) ya da daha bölgesel adlarla anılarak; *Aripana* (Bihar), *Pakhamba* (Manipur), *Jinnuti* (Orissa), *Golam Kolam* (Kerala), *Sathia* (Gujarat), *Muggulu* (Andhra Pradesh), *Likhnu* (Himachal Pradesh), *Chaoook* (Chhattisgarh) veya *Chowk Purana* da (Uttar Pradesh) denmektedir. (Dutta) (Harita 1) Fakat literatürde ve halk arasında genelde *rangoli* olarak adlandırılmaktadır. Farklı isimlerle anılmasının yanı sıra bölgeler değiştikçe farklı anlayışlar ve uygulama

pratikleri ile de gerçekleştirilmektedirler. Sadece Hindu inanisında kullanıldığının sanıldığının aksine, Budistlerin, Jain ve Parsilerin de bu bezemelere törenlerinde yer verdikleri bilinmektedir. Hatta Sidharta Guatama Buda'nın bu konuda iyi bir uygulayıcı olduğu da rivayet edilmektedir. (SCFI - Pongal the Harvest Festival of South India) Genellikle kapı eşikleri, kapı önleri, mutfaklar, avlular ya da ev içinde dua etmek için ayrılmış özel bölmeler gibi yatay düzlemlerde görölürler. Ancak kapıların, sövelerin, duvarların ve bazen sütunlar gibi düşey düzlemlerin de bu bezemelerle dekorlandığına pek çok yerde rastlanmaktadır. Su üzerine çiçekler ve yapraklar kullanılarak veya tabakların/üzerine yemek konulan yaprakların etrafına yapılan rangoli'ler de genel uygulama pratikleri içindedir. Dini törenler, sosyal olaylar, dua ritüelleri, evlilik kutlamaları ya da her türlü doğurganlık, sağlık, bereket, iyilik ve hayır içeren birlikteliklerde bu bezemelerin yapılışı geleneğin vaz geçilmez bir uygulamasıdır.

Harita 1. Güney Asya – Hindistan / Bangladeş Siyasi

Yatay düzlem *rangoli* uygulamaları ile düşey düzlem bezemeleri aynı amaç doğrultusunda yapılırlar da kalıcılıkları açısından aralarında büyük farklar görülmektedir. Ayrıca, düşey düzlemlerde toz renklendiricilerin serpilerek desenin yapılması mümkün olmadığı için burada kullanılan teknik ve malzeme yer *rangolisi* uygulamalarından doğası gereği farklı yapılmaktadır.

Yatay düzlem boyamaları pek çok eski kültür ritüelinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Amerikan yerlilerinde iyileştirici güçlere sahip olan kişinin hastayı iyileştirmek için iyi ruhları davet etmek amacıyla yere çeşitli motifler çizdiği bilinmektedir. Benzer şekilde Avustralya aborijinleri rüyalarını hikayeletirmek için nokta sistematiğini izleyerek yere resimler yapmışlardır. Bir tür gizli-kutsal seremonilerde kullanılan bu nokta sistemli bezemeler kavmin yaşlıları tarafından yapılmış ve içeriğindeki detaylar asla kavim dışına çıkartılmamıştır. Kavmin bu bilge kişileri desenleri şarkı eşliğinde yaparak kabileye ait bilgileri genç nesillere aktarmışlardır. Pasifik Okyanusu'nda bazı adalarda ve Afrika'da da yerliler aynı davranış biçimiyle doğurganlık ve varoluşa saygı törenlerinde yerlere desenler çizmişlerdir. (Cavendish, 1983, s. 855)

Bir evin girişinde *rangolinin* varlığı o evin sosyal çevre ile olan uyumlu birlikteliğinin işaretidir. Evde dirlik ve düzenin hakim olduğunu, başka dini inanışlara sahip olunmadığını göstermektedir. Eşikteki *rangoli* saygıdeğer, güvenilir, köklü bir Hindu ailesinin kanıtıdır ve komşuluk yapmaya uygundur mesajı vermektedir. Bu nedenle her gün yeniden yapılması ve akşam gün batımında temizlenmesi toplum tarafından kabul görmek için çok önemlidir. (Carwright-Jones, 2003, s. 10) (Resim 5-6)

Resim 5. *Rangoli, Siddhara Hatti, Mysore, Karnataka*

Resim 6. *Rangoli, Siddhara Hatti, Mysore, Karnataka*

Her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın ya da hangi düzlemde biçimlendirilirse biçimlendirilsin bu bezemeler günlük yaşam uygulamaları arasında özellikle günün ilk saatlerinde oluşturulurlar. Uygulama geleneksel olarak kadınlar – anneler ve evdeki genç kız çocukları - tarafından yapılır. Alanın erken saatlerde temizlenmesi su ile süpürülerek yapılır. Kötü ruhların temiz alanlardan hoşlanmadığı inancı bu uygulamayı *rangoli* yapımının ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir. Kapının önünün süpürülmesi, özellikle kırsal yerleşim yerlerinde toprağın süpürülmesi anlamına gelir. Toprak, kurumuş dal parçaları, yapraklar ve hayvan tezeklerinden arındırılıp, düzgün bir uygulama yüzeyi haline getirilir. Özellikle ruhsal iyilikler getirmesi, akıl ve beden sağlığı için yapılan *Sattvik Rangoli*'lerde *Bharatiya* cinsi (Tiwari, 2016) inek tezeği desenin tatbik edileceği yüzeye serpiştirilir fakat günümüz uygulamalarında genellikle sürülür. İnek tezeği sürülmesinin o mekanda yaşayan kişilere pozitif duygular getireceğine inanılmaktadır. Tezek kuruduktan sonra çizilecek olan desen için referans noktaları belirlenir. Noktalama çalışması komplike ve genellikle merkez odaklı olup, merkez dışına doğru tekrarlı olarak oluşan desenlere uygulanır. Günlük *rangoli* uygulamaları ise genelde aynı desenin tekrarı bir gün önceki desenin kalıntıları üzerine yapılarak ya da desenin çok sık yapılmasıyla kazanılmış el becerileri ile gerçekleştirilir. Tezek ile sıvanmış yüzeye en az dört çizgiden oluşan bir desen yapılması gerektiğine, aksi taktirde sıvanmış ve *rangolisiz* bırakılmış tezeğin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Eğer hiç desen yapılamayacak bir durum olursa sıvanmış tezek üzerine bir kaç yaprak ve dal parçası atılarak kötü ruhların bölgeye gelmeleri önlenmeye çalışılır. Becerikli ellerle çizilmiş hatların olumlu duygular uyandırdığı ve eğer çizgiler düzgün değilse bunun bedene, gözlere ve akla zarar getireceği görüşü hakimdir.

Bangladeş'de ve Hindistan'ın Batı Bengal Eyaleti'nde *Poush Mela* hasat sürecinin başarı ile tamamlanmasına ve kışın gelişini kutlamaya adanmış bir festivaldir. *Poush*, Bengal dilinde kışın başlangıcı olan ayın adıdır. Bu ayın 7'sinde *Poush Mela* kutlanırken, Miladi takvim 23 Aralık dolaylarında olur. Pirinç ve pirinç ürünlerinin kullanımı, zengin pirinç tatlıları menüsü ve pirinç unu ile yapılan bereket bezemeleri bu kutlamaların öne çıkan özellikleridir. (Tasneem, 2009, s. 81) (Resim 7)

Resim 7. *Poush Mela* kutlamalarında bereket bezemesi yapan Bengalli kadın

Yine Bangladeş'in başkenti Daka'da 1952 yılında *Shahid Minar*'da Bengali dilini korumak isteyen öğrencilerin gösteriler sırasında öldürülmeleri üzerine 21 Şubat tarihi 'Uluslararası Ana Dil Hareketi Günü' olarak UNESCO tarafından belirlenmiştir. Her yıl bu tarihte yapılan anma törenlerinin en dikkat çekici faaliyetlerinden biri de yine tören alanının ve sokaklarının *Alpana* ile bezenmesidir. (Resim 8)

Resim 8. *Shahid Minar*'da *Alpana* uygulaması, Daka, Bangladeş

Bu desenler geleneksel olarak çizilen beyaz kontürlerin içlerinin farklı renklerde boyalar ile doldurulması ile şekillenirler. (Anonim, 2011, s. 18-21) (International Mother Language Day 21 February)

Hindistan'da Hinduizm ile bağlantılı olarak *Diwali* (*Deepawali*), *Durgapuja*, *Pongal* ve *Hadaga* gibi dini festivaller hem toplumsal, hem de bireysel kutlama aksiyonları olarak görülmektedirler. (Resim 9-10)

Resim 9-10. Yolda kolam çizen kız çocuğu ve sokak kutlamaları, Chidambaram, Pudukkottai, Tamil Nadu

Diwali'de dualar şeytani *Narakasura*'dan (*Narkasur*) ya da kötü enerjisi olan insanlardan korunmak için kuvvet ve dayanıklılık istemeye yöneliktir. Bu nedenle özellikle *Diwali* kutlamalarında *rangolilerin* yeri çok büyüktür. Halkın bu yer bezemelerini yapmalarının kaynağında insanoğlunun büyüğü kabul ettiği çizimlerden bir korunma beklentisi yatmaktadır. *Rangolide* yapılan desenler ile kötü ruhların eve girmesine engel olacak bir aura yaratıldığına inanılmaktadır. (Anand, 1969, s. 36)

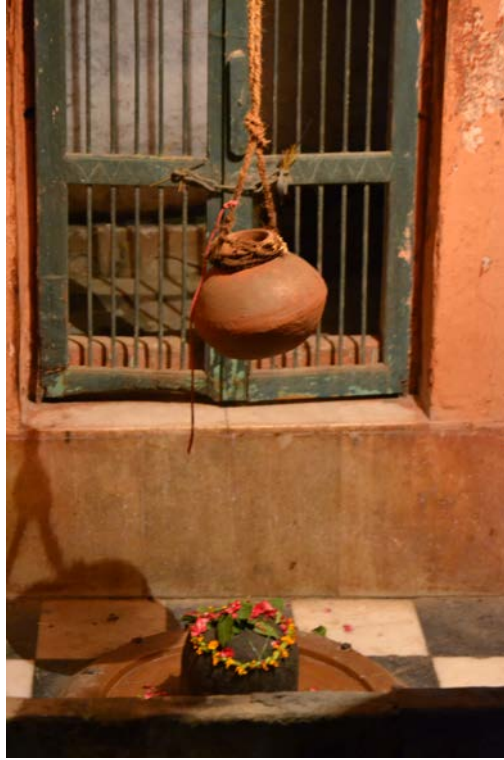
Bezemeler o derece halka mal olmuş ve benimsenmiştir ki, nesilden nesile aktararak, geleneğin köklü bir parçası olarak yaşamda yerlerini almışlardır. Aynı zamanda bu bezemeler bölgeden bölgeye, uygulama alanlarına, yöntemlerine ve uygulayıcısına göre değişiklik gösterse de hepsinin bulunduğu ortak nokta, bu bezemelerin şans ve iyilik getireceğine olan inançtır. Güney Hindistan'da her sabah (aşırı yağın ve uygulama yapmayı imkansızlaştıran muson yağmur mevsimi haricinde) bir milyondan daha fazla sayıda evin kapısının önüne *kolam* uygulamaları yapıldığı bilinmektedir. (Huyler, Daughters of India: Art and Identity, 2008, s. 90) *Pongal Festivali*, Ocak ayında dört gün boyunca Güney Hindistan'da Tamil Nadu'da hasat sonrası kutlamalarının yapıldığı bir festivaldir. *Pongal* adı, bu festivalde yeni kaplar içinde taşıncaya kadar pişirilen bir pirinç yemeğinden gelmektedir. Bu festivalin ikinci gününde kapı önlerine özellikle serbest el ile doğadan alınma motiflerle kolamlar yapılarak, *Pongal* açık ateşte bu *kolam*'ın yanında kaynatılmaktadır. Bu ritüel, kötü ruh ve düşüncelerin söz konusu *kolam*'ın sınırları içine hapsolarak ortamın sadece olumlu ve hayırlı olmasının sağlanması için yapılmaktadır. (Resim 11) (SCFI)

Resim 11. *Pongal Festivali eşik bezemeleri, Pondicherry, Puducherry*

Hadaga Festivali'de Maharastra'da yine Ocak ayında verimli Muson yağmurları için yağmur tanrısı *Indra*'ya şarkıların söylendiği ve uçurtmaların uçurulduğu bir diğer festivaldir. (Gupta, 1994, s. 123) Bu festivalde özellikle evli kadınlar uzun ömür dilemek için kocalarına törenle sarı ve kırmızı renklerde *kumkum* sunmakta (*Haldi Kumkum Töreni*) ve evlerinin önüne çok renkli *rangoliler* yaparak bereketli bir gelecek ummaktadırlar. (Temples in India Info, 2017) Bu desenlerin çizilmesi için geliştirilmesi gereken yetenek bazı genç kızların evliliğe hazırlanmaları için bir gerekliliktir. Bazı kadınlar ise bunu yaşamın bir parçası ve eğlendirici bir uygulama olarak görmektedirler. Her ne şekilde algılanırsa algılsın bu çizimlerin yoga ya da meditasyon gibi ruhu besleyen bir süreç olduğuna inanılmaktadır. (Huyler, Daughters of India: Art and Identity, 2008, s. 90)

Tamil Nadu'da Pongal Festivali'nde olduğu gibi, Orissa'da özellikle Puri Bölgesi'nde *rangolilerin* merkezine yerleştirilen terrakotta kapların bu desenlerin uygulama amaçları ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. *Kalasha* olarak adlandırılan bu çömlekler ile yapılan yerleştirmelere '*ghata-sthapana*' denmektedir. (Resim 12)

Resim 12. Sunu kabı, Varanasi, Uttar Pradeş

Tanrının oradaki varlığını toprak çömleklere dönüşmüş olarak kabul eden bu inanç çerçevesinde Bengal'de bu kapların dış yüzlerine bazen de tanrıça Lakshmi'nin resimleri betimlenmekte ve *Durgapuja Festivali*'ni takip eden ilk dolunay gecesinde bu düzenleme tapınma alanı olarak kullanılmaktadır. Bu törende kabuklu pirinç tanelerin üzerine yerleştirilen çömleğin etrafı yapraklar, çingülü ve taze hindistan cevizi ile süslenmekte, içlerine kutsal su, yoğurt, yağ ya da kutsal yapraklar (mango, erik, aşoka) ya da çimen parçaları konarak tanrıçaya evlerini koruması için dualar edilmektedir. (Huyler, Gifts of Earth: Terracottas and Clay Sculptures of India, 1996, s. 64-65)

Pirinç kabukları yakılarak elde edilen beyaz kül, pirinç unu, mermer tozu (*shirgola*), alçı, tebeşir ve değişik renklerde toprak boyaları rangoli çizimlerinde kullanılan

başlıca malzemelerdir. Bu malzemeler içinde en çok tercih edilen pirinç unudur. İnce partiküller halinde yere serpilene pirinç ununun yerdeki küçük böcekler ve özellikle karıncalar için besin kaynağı olması da bu malzemenin tercih nedenlerinden biridir. Yine arındırıcı niteliğine olan inanç, yerde olduğu kadar Güney Hindistan'ın kırsal bölgelerinde çocukların yüzlerine de sıvanarak onları su çiçeği gibi bulaşıcı hastalıklardan koruduğuna inanılmaktadır. (Narayanan, Archana, & Gita, s. 18) Hindistan'da sosyal ve dinsel işaretlemelerde kullanılan toz boyalara *Kumkuma* ya da *kumkum* denmektedir. (Resim 13)

Resim 13. Kumkuma ya da kumkum

Kumkumalarda kullanılan doğal renklendiricilerin başında Hint safranı olarak da adlandırılan zerdeçal gelmektedir. Zerdeçalın sarı rengi kireç kaymağına yatırılarak koyu kırmızıya dönmesi sağlandıktan sonra bu göz alıcı kırmızı renk rangoli betimlemelerinde olduğu kadar pek çok dini ritüelde ve insan vücudunda altıncı çakra olarak bilinen üçüncü gözü temsilen iki kaş arasında kullanılmaktadır. Bu ritüellerde zerdeçal Hint dilinde *Haldi*, *kumkum* da *Vermilion* olarak adlandırılmaktadır. Beyaz ve siyah arasındaki kontrast bir çok kültürde olduğu gibi burada da iyilik ile kötülük, gece ile gündüz olarak ele alınmaktadır. Rangoli uygulamaları terminolojisinde saflığı ve temizliği temsil eden beyaz toz boyalar ve pek çok organik malzeme '*lipana*' terimiyle anılmaktadır. Bu terim zaman içinde pek çok bölgede rangolilerin beyaz renk ile olan ilişkisinden dolayı '*alpana*' olarak adlandırılmasına da neden olmuştur. (Tadvalkar, 2012, s. 63)

Desenler çizilirken genelde kalem, fırça, tüy vb. el aletleri kullanılmamaktadır, uygulamacı deseni işaret ve baş parmaklarının arasından döktüğü toz ile ya da parmakları ile sürerek şekillendirir. El ile yapılan bu işlem kişinin yaratıcı potansiyelini ve duygularını doğrudan desene aktarmaya yardımcı olmaktadır. Bazı bölgelerde küçük hindistan cevizi kabuklarının altı delinerek, içlerine doldurulan tozun serpilmesi ile de desenlerin yapıldığı bilinmektedir. (Bkz. Resim 9)

Rangoli çizimlerinde hatlar ya birbirlerine oranlı olarak bölünmüş daireler ve geometrik biçimler şeklinde çizilirler ya da serbest süsleme olarak betimlenen konularda çeşitli hayvanlar ve bitkisel motiflerden oluşmaktadırlar. Bu motifler bazı Hindu inançlarında *Brahma* (yaratıcı) ve *Shiva* (kötülüğü yok edici) ile kutsal üçlemeyi oluşturduğuna inanılan *Vishnu*'nun şeytani olana karşı koruyucu niteliğini ön plana çıkartmaktadır. Bütünüyle geometrik düzende kurgulanarak varoluşun kendisini

vurgulayan ve *Shiva* ile karısı *Parvati*'nin cinsel organlarını betimleyen *Ekalingatobhadra* / *Shiva'nın Lingam*'ı (Resim14) çizimleri de ayrı bir ustalık ve deneyimle uygulanan desenlerdir. (Resim 15)

Resim 14. *Shiva'nın Lingam'ı*

Resim 15. *Ekalingatobhadra*

Çizgilerin sürekliliği ile sarmal desenlerin oluşturulduğu ve başladığı noktayla buluşan sonsuz döngüleri betimleyen evrensel semboller belki de sembolizmin en eski örneklerinden olarak *rangoli* desenlerinde sıkça tercih edilmektedirler. (Resim 16)

Resim 16. *Süreklilik oluşturan sarmal desenli rangoli, Bangalore, Karnataka*

Hanedanlık öncesi Mısır ve özellikle erken dönem Sümerlerde de benzer desenlerin yaygın olduğu ve bu sembollerin tılsımlı özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. (Gaijar, 1971, s. 33) Desenlerde kullanılan semboller evren, doğurganlık, bereket, korunma duygusu, iyi şans veya yaşam gibi konuları farklı adlar altında bu bunları merkez alarak ya da temsil ederek betimlenmektedirler. En temel sembollerden biri olan *Bindu*, herşeyin doğduğu ve birleştiği noktayı gösterirken; *Paglya*, (Resim 17) tanrıça *Lakshmi*'nin

ayaklarını; *catuskona*, *pancakona*, *satkona* ve *astakona* ise dörtgen, beşgen, altıgen ve sekizgen biçimleri temsil etmektedir. Geometrik ve çok köşeli biçimlerin her bir köşesi evrene ait elementleri veya istikrar ve güven gibi kavramları anlatmaktadır. (Carwright-Jones, 2003, s. 7)

Resim 17. *Paglya, tanrıça Lakshmi'nin ayakları*

Uygulamada çok büyük başkalıklar gözükmese de süslemelerin desen ve renklerinde bölgesel olarak farklara rastlanır. Bu farklar da *rangolileri* 'kolam' yapan, 'alpana' yapan ya da başka isimlerle anılarak özgünlüğü ile çeşitlilik yaratan kutsal desenlere dönüşürler. *Kolam* desenleri çok zarif dış hatları, geometrik ya da kıvrımlı bir yapı içinde barındırdığı bitkisel ve hayvansal imgeler ile sadece çizgisel hatlardan oluşan sembolik uygulamalardan bu özellikleri ile ayrılırlar. *Kolam* desenleri içinde bir nilüfer çiçeğine, içiçe geçmiş yıldızlara, bir muz ağacının meyvelerine, çiçeklerine, hindistan cevizi ağaçları ile çevrelenmiş bir tas içinde kaynayan pirinç pudingi betimlemesine ya da fil, maymun, at, papağan, tavus kuşu ve hatta tavuk çizimlerine rastlanabilir. (Huyler, Daughters of India: Art and Identity, 2008, s. 89)

Sonuç Olarak

Toplumların kültür yapılarını oluşturan ve geleneklerle gelen ne varsa sadece sanata dair miraslar olmakla kalmazlar. Varlıklarıyla geleceğin şekillenmesinde de hayati rol oynarlar. Geleceğin yaşamın kendisine parça parça yeniden şekil vermesi sırasında kültürel birlikteliği sağlayan öğelere toplumun sahip çıkması gerekmektedir. Bu noktada

bağlayıcı ve sürekliliği sağlayan bir unsur olarak kimi zaman dinler ve kimi zaman da başka inanç sistemleri önemli rol oynamaktadırlar. Dinsel yaşamın sanatsal ifadelere dönüşmesi özellikle Güney Asya toplum yapılarında bireysel değil sosyal ifade biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu konuda samimi katkılarıyla *rangoliler* doğayla inancın, insanın ve sanatın bir araya geldiği, günlük yaşamda nefes almak kadar hayatın içinde var olan uygulamalardır. Karışık kavramları anlaşılır ve ulaşılır kılan bu katılımcı uygulama ve bunun benzeri yaklaşımların sürekliliğinin sağlanması toplumların geleceklerini parçalanmadan yaşamalarını sağlayacaktır. Burada söz konusu edilen yatak başına asılan bir boncuktan veya kapı eşiğine pirinç unu ile çizilen desenden çok fazlasıdır. Tüm bu kültür öğeleri ve objeler, bireylerin aidiyet duygusu ile sosyal yapı içindeki varlıklarını hissettikleri olgulardır ve bu olgularının sürekliliği dünya toplumlarının birlikteliğini ve bu birliktelikle de evrensel huzuru sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anand, M. R. (1969). *The Hand and the Heart. Notes on the Creative Process in Folk Imagination* (Cilt 22). (Anand, & M. Raj, Ed.) Bombay: Marg Publications.
- Altunkayalı, H. B. (2016). Roma İmparatorluk Tarihi'ndeki "Kötü İmparator" Kavramına Bir Örnek: Elagabalus. *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 3 (2).
- Anonim. (2011). *Explorer* (1).
- Black, J., & Green, A. (1992). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. Londra.
- Cavendish, R. (1983). *Man, Myth and Magic: The Illustrated Encyclopedia of Mythology, Religion and the Unknown* (Cilt 6). New York: Marshall Cavendish Corp.
- Carwright-Jones, C. (2003). *Rangoli: Elder Women Creating Sacred Geography*. Ohio, U.S.A.: TapDancing Lizard.
- Dubin, L. S. (1987). *The History of Beads - from 30 000 B.C. to the Present*. Great Britain.
- Dutta, S. (tarih yok). *The Mystery of Indian Floor Paintings*. 02 19, 2017 tarihinde The Chitrolekha Journal on Art and Design: <http://chitrolekha.com/the-mystery-of-indian-floor-paintings/> adresinden alındı
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gupta, S. M. (1994). *Festivals, Fairs and Fasts of India* (Cilt 2). Clarion.
- Gaijar, I. (1971). *Ancient Indian Art and the West*. Bombay: D.B. Taraporevala Sons & Co. Pvt. Ltd.
- International Mother Language Day 21 February*. (tarih yok). (United Nations) 02 18, 2017 tarihinde United Nations: <http://www.un.org/en/events/motherlanguageday/> adresinden alındı
- Huyler, S. P. (2008). *Daughters of India: Art and Identity*. New york: Abbeville Press Publishers.
- Huyler, S. P. (1996). *Gifts of Earth: Terracottas and Clay Sculptures of India*. Middletown: Grantha Corporation.
- Leach, M., & Fried, J. (1972). *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. Harper & Row.
- Narayanan, Archana, & Gita. *The Language of Symbols: A Project on South Indian Ritual Decorations of a Semi-Permanent Nature*. Madras, India: Crafts Council of India.
- Narchi, N. E., & Price, L. L. (Dü). (2015). *Ethnobiology of Corals and Coral Reefs*. Switzerland: Springer International Publishing.

- Quora*, (2016) 02 19, 2017 tarihinde <https://www.quora.com/What-is-the-history-or-significance-of-Nimbu-Mirchi> adresinden alındı
- Society For Confluences of Festivals in India*. (tarih yok). (S. F. (SCFI), Prodktr) 02 19, 2017 tarihinde Pongal the Harvest Festival of South India: <http://www.pongalfestival.org/pongal-kolam.html> adresinden alındı
- Tadyalkar, N. (2012). Ephemeral Floor Art of India: History, Tradition and Continuity. *Ephemeral Floor Art of India: History, Tradition and Continuity* . (S.N.D.T., Ed.)
- Tasneem, S. M. (D.). (2009). *Celebrating Bangladesh*. Rockville: External Publicity Wing, Foreign Affairs.
- Temples in India Info*. (2017, 01 03). 02 19, 2017 tarihinde Hadaga Festival in Maharashtra: <http://templesinindiainfo.com/hadaga-festival-in-maharashtra/> adresinden alındı
- Tiwari, D. (2016, 11 1). *Scientific Experiment to Study the Effect of Rangoli Patterns After Smearing the Floor with Cow Dung* . 02 18, 2017 tarihinde Sanatan Prabhat English: <http://sanatanprabhat.org/english/736.html> adresinden alındı
- The Holy Bible, containing the old and new testaments*. Cambridge, New York, Melbourne, Sydney, London, New Rochelle, ND.
- Walker, B. G. (1988). *The Woman's Dictionary of Symbols and Sacred Objects*. U.S.A.: Harper One; First Edition